

**ÇEVİRİDE YÖNTEMSEL YAKLAŞIMLAR VE EKİN-
SEL SORUNLAR
(FRANSIZCA YAZINSAL BİR ESERİN TÜRKÇE
ÇEVİRİSİ ÜZERİNE)
METHODOLOGICAL APPROACHES AND CUL-
TURAL ISSUES IN TRANSLATION
(ON THE TRANSLATION OF A FRENCH LITER-
ARY WORK TO TURKISH)**

Arsun URAS YILMAZ*
Armen TANIKYAN**

Abstract

This study is intended to reveal the cultural, historical, stylistic, contextual problems encountered during the translation of the storybook by Jean-Christophe Rufin, “*Sept histoires qui reviennent de loin*”, and to discuss these problems in the light of different theories and methods of translation. Contextual, stylistic and semantic values in the source text, which includes 7 seven stories that show various stylistic features, are sought to be transferred to the target text. To this purpose, in dealing with the linguistic and cultural elements, norms governing the speech acts of the target audience are taken into account. Of the problems encountered in the entire translation process, transferring the regional and historical information expressed in the source text through references, as well as the emotions the author made the source audience feel will top the list. While the primary purpose of the study, with quotations from the source and the target texts, is to introduce the problems and the solution methods aimed at maintaining the style and the function of the source text, it also offers solutions to the problems posed by the transfer of cultural elements. Within this scope, this study also deals with a number of translation methods (explicit translation, paraphrasing, annotation and use of footnotes) that are employed to pursue the functional requirements of the target language, without leading to a loss of information given in the source text.

Keywords: Culture, Discursive analysis, Equivalence, Literature, Translation analysis.

* Doç.Dr. İ. Ü., Çeviribilim Bölümü, Fransızca Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı
Assist. Prof. Dr., İ. Ü. Department of Translation Studies

** Okutman, Yeditepe Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü
Lecturer, Yeditepe University, Department of Political Science and International Relations

Özet

Bu çalışmamızın amacı, Jean-Christophe Rufin'in "*Sept histoires qui reviennent de loin*" adlı öykü kitabının çevirisi esnasında karşılaşılan kültürel, tarihsel, biçimsel, bağlamsal sorunları ortaya koymak ve bu sorunları farklı çeviri kuram ve yöntemleri ışığında değerlendirmektir. Çevirisini yaptığımız, farklı biçimsel yaklaşımlar içeren 7 öyküde, bağlamsal, biçimsel ve anlamsal değerler erek metne aktarılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda, dilsel ve kültürel öğeler, erek kitlenin söz edim normlarıyla harmanlanarak yorumlanmıştır. Kaynak metnin içinde çoğunlukla göndermeler aracılığıyla ifade edilen bölgesel, tarihsel bilgilerin ve yazarın kaynak kitleye hissettirdiği duyguların eşdeğerini erek kitleye yansıtabilme, çeviri sürecinde karşılaştığımız en büyük sorunlardan biri olmuştur. Bu çalışmamızda, öncelikle kaynak metnin biçimini ve işlevini korumaya yönelik sorunlar ve çözüm yöntemleri, sonrasında da çeviri sürecinde kültürel öğelerin aktarımında karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri, kaynak ve çeviri metinlerden alıntılarla sunulmaktadır. Bu çerçevede, kaynak dildeki anlam ve bilgi yitimine neden olmadan erek dilde işlevselliği gözetmek amacıyla başvuru belirtik çeviri, açıklama, eksiltme ve dip not kullanımı gibi çeviri yöntemleri de ele alınmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Çeviri incelemesi, Eşdeğerlik, Kültür, Söylem çözümlemesi, Yazın.

Bu çalışmamızın¹ amacı, Jean-Christophe Rufin'in "*Sept histoires qui reviennent de loin*"² adlı öykü kitabının çeviri sürecinde karşılaştığımız çeşitli kültürel, tarihsel, biçimsel (fr. stylistique), bağlamsal (fr. contextuel) sorunları ortaya koymak ve bu sorunları farklı çeviri yöntem ve kuramlar ışığında değerlendirmektir. Öncelikle, çeviri değerlendirmelerinde gerekli olan, yazar ve öyküleri hakkında kısaca bilgi vermekte yarar var.

Doktor, yazar ve diplomat olarak farklı alanlarda faaliyetler gösteren aydın bir kişi ve 2008 yılında katıldığı "Académie Française"nin (Fransız Dil Akademisi) en genç üyesi olan Jean-Christophe Rufin'in bu öykü kitabında yapmış olduğu yolculuklardan ve hayat tecrübelerinden ilham aldığı görülmektedir. Ortak noktaları *hareket* olan öykülerde, Paris'te şık bir otelden, Maurice adasına, oradan İtalyan Alplerine, Mozambik ve Sri Lanka'ya, bir anlamda Avrupa'dan Asya'ya, Afrika'dan Hint Adalarına kadar uzanan

¹ Bu çalışma, 8 – 10 Mayıs 2013 tarihlerinde Yıldız Teknik Üniversitesinde düzenlenen "Çeviri: Yeni Yönelişler" konulu 3. Uluslararası Çeviri Kolokiyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur. Daha önce yayınlanmayan bildiri, gözden geçirilerek makale şekline dönüştürülmüştür.

² Jean-Christophe Rufin, "*Sept histoires qui reviennent de loin*", Paris, Editions Gallimard, 2011.

bilgilendirici tablolar betimlenmektedir. Yazar, tarih, macera ve inceleme tarzında ele aldığı 7 farklı öyküde, kendi öz deneyimlerinden anlatılar ve ziyaret ettiği ülkelerde gözlemediği sosyolojik, kültürel, politik yapılara bağlı yaşam tarzları sergilemektedir.

“*Passion francophone / Frankofoni Aşkı*” adlı birinci öykü, Paris’in merkezindeki bir otel odasında geçmekte ve bir Bretonyalı, bir Antil’li, bir Macar göçmeni ile bir Moğol kızını buluşturarak sosyal bütünlüğü oluşturmak için dil ve ırk birliğinin gerekli olmadığını vurgulamaktadır. “*Le refuge Del Pietro / Del Pietro Barınağı*” adlı ikinci öykü, trajikomik denebilecek olayları işlemektedir. Ancak olayların arka planında İtalyan Alpleri ve dağcılık sporuna özgü betimlemeler sıralanırken, yöreye özgü kültürel ağırlıklı motiflere de sıkça yer verilmektedir. Maurice adasında geçen “*Les Naufragés / Tutunamayanlar*” adlı bir başka öyküde geçmiş yaşantılarına bağlı kalmış, adanın yerli, duygusal kahramanı aracılığıyla, bölgenin tarihi hakkında geniş bilgiler yansıtılmaktadır. Kitabın orta bölümündeki “*Nuit de garde / Nöbet gecesi*” adlı öyküde, asıl mesleği doktorluk olan yazar, genç bir asistan hekimin anıları aracılığıyla mesleğin gerektirdiği ahlakî değerlere göndermelerde bulunmaktadır. “*Les fiancés de Lourenço Marques / Lourenço Marques’de Aşk*” ise, Afrika’nın güneyindeki bir ülkede geçmekte ve duygu yüklü bir aşk hikâyesinin arka planında, Maputo adındaki bir Güney Afrika şehrinin politik, etnografik, ekonomik ve coğrafi yönlerini tasvir edilmektedir. “*Garderobe / Elbise Dolabı*” başlıklı öykü, Sri Lanka’nın başkenti Colombo’da geçer ve ülkedeki iç çalkantılara, Tamil gerillaları ile hükümet arasındaki çatışmalara yer verirken, terör ve şiddet yerine daha insancıl yaklaşımların benimsenmesi gerektiğini işler. Son bölüm “*Train de vie / Yaşam Treni*”, hayatlarını kazanmak için doğmuş oldukları toprakların dışında iş ve yaşam imkânları edinmiş, biri Fransız diğeri göçmen zenci bir kız olan iki farklı kişiyi tesadüfen yan yana getirerek, hayat döngüsünün karşımıza çıkardığı umulmadık sürprizler üzerine kurgulanmıştır.

Hem evrensel boyutta renkler taşıyan, hem de kurguladığı sıradan olayların ardında insanî yaklaşımlar sergileyerek eğlendiren ve bilgilendiren bu öykülerdeki sosyokültürel öğeleri ve olguları tanıtmak amacıyla eseri Türkçeye aktararak ileride yayınlanmak üzere bir çeviri çalışması gerçekleştirdik. Farklı biçimsel yaklaşımlar içeren 7 öykünün çevirisinde, bağlamsal, biçimsel ve anlamsal değerleri erek metne (fr. texte cible) aktarabilmek için,

dilsel-kültürel öğeleri erek kitlenin söz edim normlarıyla harmanlayarak yorumlamaya çalıştık.

Bu çalışmamızda, öncelikle kaynak metnin (fr. texte source) biçimini ve işlevini korumaya yönelik sorunları ve çözüm yöntemlerini, sonrasında da çeviri sürecinde kültürel öğelerin aktarımında karşılaşılan sorunları ve çözüm önerilerini, kaynak ve çeviri metinlerden vereceğimiz alıntılarla yorumlayarak açıklayacağız. Bu çerçevede, kaynak dildeki anlam ve bilgi yitimine neden olmadan erek dilde işlevselliği gözetmek amacıyla başvuru belirtik çeviri, açıklama, eksiltme gibi çeviri işlemlerini örneklerle belirtmeye çalışacağız.

Her çeviri çalışmasında olduğu gibi, kaynak metnin biçimsel aktarımında yaşanan sorunları ve üretilen çözüm yollarını, T. Yücel “Çeviri ve Biçem” adlı makalesinde şöyle tanımlamaktadır:

*“Çeviri işlemi bir doğal dildeki bildirileri **anlamsal ve işlevsel bir eşdeğerlik** sağlayarak bir başka doğal dile aktarma biçiminde tanımlanabilir, anlamsal ve işlevsel eşdeğerlik kavramları ise “biçemi”in de aktarılması zorunlu bir öğe olarak benimsenmesini gerektirir. Başka bir deyişle, kaynak dildeki söylemi erek dilde yeniden bulmak, yalnızca anlamı aktarmakla yetinmemek, **anlamla birlikte biçimsel özellikleri** de dizgesel bir biçimde erek dile yansıtmaktır.”*
 (Yücel 1980 : 141)

Burada hedeflenen amaç, kaynak esere özdeş biçimin uygulanabilmesi için **işlevsel eşdeğerliğin** yansıtılması çabasıdır. Çevirmen olarak, anlamla birlikte biçimi erek dilde korumaya çalıştığımızı gösteren örneklerle sırasıyla aşağıda yer vermekteyiz:

İlk örneğimizde yazarın, gezdiği yerleri tasvir ederken kullandığı benzetmelerden söz edeceğiz: “*Les Fiancés de Lourenço Marques / Lourenço Marques’de Aşk*” adlı öyküde, Afrika’nın Maputo şehrindeki bir manzara aşağıdaki gibi tasvir edilmiştir:

1. L’allée se faufile entre deux énormes rochers rigoureux, comme des pachydermes grenat, couleur d’Afrique. (s.103)

⇒ *Ağaçların arasından kıvrılarak uzanan yolun başlangıcında iki kocaman kaya var: Gergedan derisi gibi buruş buruş, Afrika'nın tonlarını hatırlatan, koyu kırmızı kayalar.*

Kaynak dil dizgesinde, “*Pachydermes*” sözcüğü “*fil ve türdeşi sayılabilecek kalın derili hayvanları*” tasvir etmek için kullanılan bir terim niteliğindedir. Erek metinde ise, bu terimin imgesel olarak “*derisi nar rengi filler*” şeklinde okur kitleye hitap edemeyeceğini düşündüğümüzden, kalın derili ekvatorial kuşak hayvanları arasından “*gergedan*” göstergesini tercih ettik. Afrika tonu olan nar rengi benzetmesini de “*koyu kırmızı*” olarak nitelendirdik.

İkinci örnekte, Maurice adasında geçen “*Les Naufragés / Tutunamayanlar*” adlı diğer bir öyküde yazar, gökte güneş yükselirken sahilin görüntüsünü betimlemektedir:

2. Vers le sud, on voyait la houle faire voler son écume sur le **cap des Naufragés**. Et, à l'intérieur des terres, une ciselure de l'ombre ouvrait déjà le vert brillant du couvert végétal. (s. 39)

⇒ *Güneyde, “Batıklar Burnuna” doğru dalgalar sahili dövmeye başlamıştı bile. Sahilin iç kısımlarında, gölgenin ince çizgisi, güneş altında parıldayan ağaçların dibini nakış gibi işlemeye başlamıştı.*

Yazarın, Hint Okyanusu'nun güney-batısındaki Maurice adasında, gemi kazası geçiren kazazedelerin adaya ilk sığınma noktası olarak kurguladığı “*cap des Naufragés*” adlı hayali burunu “*Batıklar Burnu*” olarak aktardık. Güneşin vurduğu anda ağaçların dibine düşen gölge şekillerini betimleyen “*la ciselure de l'ombre*”, erek metinde “*ağaçların dibini nakış gibi işlemeye*” karşılığıyla aktarılarak aynı ortam canlandırılmıştır. “*faire voler son écume*” öğretilmeli kullanımı, çeviride aynı manzarayı çizebilmek amacıyla “*dalgaların sahili dövmesi*” olarak verilmiş ve yazarın resmetme biçimi korunmaya çalışılmıştır.

Çeviri sürecinde kaynak metindeki anlamı aktarabilmek için bağlamı çözümlenmek gerekmektedir. M. Rıfat tarafından derlenen “*Çeviri Seçkisi*” adlı kitapta, Nida'nın “*Çeviri Süreçleri*” konulu makalesinde anlamsal çözümlenme aşamasında « söylem bağlamının » önemi vurgulanmaktadır.

“İster bir paragraf, ister bir bölüm, ister bir kesim, isterse bir kitap olsun belli bir birimin anlamı, uzunluğuna bakılmaksızın kendisiyle ilgili söylemin daha geniş toplam bağlamı açısından çözümlenmelidir. Başka deyişle, çözümlenmek üzere ele alınan birim, kendi başına ayrı bir öge olarak düşünülemez; bu birimin, toplam söylemin bütünleyici bir parçası olarak görülmesi gerekir.” (Rıfat 2008 : 69)

Bir sonraki örneğimizde, “*Nuit de garde / Nöbet Gecesi*” başlıklı hikâyede çeviri kararları genel söylem bağlamı göz önünde bulundurularak belirginleşmiştir. Üst katında daimi hastaların kaldığı bir hastanede geçen öyküde, yaşlı bir hastanın ölümüyle çevresinde bulunan nesnelere değişimi simgesel olarak anlatılmaktadır :

3. Le ballet des haricots et des seringues a déjà laissé sa place à celui des seaux et des brosse; (s. 97)

⇒ *Hasta yatağının etrafında gezinmesi gerek serum şişeleri, ilaçlar ve şırıngalar yerlerini çoktan kova ve fırçalara bırakmışlardı.*

“*Ballet*” sözcüğü, bir telaşı simgeleyen ölümle birlikte bir hastanın bakımı için kullanılan nesnelere ortadan kaldırılarak bir ölünün defninden önce gerekli işlemlerin yapılması için kullanılan araç gerecin düzenlenmesini anlatmaktadır. Bu sözcüğün “*gezinmek*” fiili olarak Türkçeye aktarılması, çeviride « modulation » (bakış açısı değiştirme) tekniği kullanımını ön plana çıkarmaktadır.

Aynı öyküde, kendini mesleğinde kanıtlamaya çalışan genç bir asistan doktorun ölen hastasıyla ilgili bir defin raporu düzenlemesi konu edilmektedir :

4. Le profane croit que la mort s’accomplit quand les yeux se ferment, (s.100)

⇒ *Acemi bir şekilcilik içinde olan, hastanın gözlerinin kapalı durmasının, ölümü tespit etmek için yeterli neden olduğunu düşünür;*

“*Profane*” sözcüğünün sözlüksel anlamı “*dinsiz*” olarak verilmektedir. Ancak dinsiz olan kişi etimolojik olarak *putperest* yani şekilci bir tarz benimsemiş olan kişidir. Bu tümcede anlatılmak istenen doktorun dinsizliği

değil, metaforik olarak mesleğin bazen şekilcilik ve kolaycılık anlayışı içerisinde uygulandığıdır. Bu nedenle, erek metinde “*acemi bir şekilcilik içinde olan*” karşılığı bağlama uygun olarak aktarılmıştır.

Bir diğer öykünün adı “*Les naufragés / Tutunamayanlar*”dır. Bu sözcük, sözlükte “*deniz kazasına uğrayan kişiler*” olarak tanımlanırken hikâyede adadaki yerli beyaz halkın yeni yaşam şartlarına uyum gösteremedikleri, adayı terk etmek zorunda kaldıkları anlatılmaktadır, bu nedenle de “*Tutunamayanlar*” olarak çevrilmiştir. Aynı öyküden alınmış aşağıdaki örnekte, “*le naufrage*” ve “*la Création*” ifadeleri karşılaştırılarak, adanın simgesi olan “*Paul et Virginie'nin*” cennetten fırtınalı bir şekilde yok oluşunu anlatılmaktadır:

5. Si l'on compare **leur naufrage à la Création**, il faut reconnaître que Dieu n'a pas disposé sur cette terre insulaire deux créatures, un homme et une femme, mais trois. (s.51)

⇒ *Buradaki cennet sahnesinden fırtınalı bir şekilde yok oluşlarını, Kutsal Kitap'taki Yaradılış sahnesiyle karşılaştırırsak, diyebiliriz ki Tanrı bu Ada-dünyayı sadece bir kadın ve bir erkek için yaratmamıştı, üç varlık için yaratmıştı.*

Aşağıdaki bağlamda ise, “*le naufrage*” sözcüğü, denizde gemileri bataarak adaya sığınan atalarının aksine, adanın yerli beyazları için artık karada boğulmanın söz konusu olduğu, adaya Hindu akını sonucunda neslinin tükeniyor duruma geldiği ve bu gerçeğin kabullenilmediği anlatıldığından “*différer le naufrage*” yorumlayıcı bir yaklaşımla aktarılmıştır:

6. Nous avons seulement **différé le naufrage**. Et puis, un jour, à l'aube, la réalité nous rattrape... (s.45)

⇒ *Aslında sadece türümüzün artık yok olmaya mahkûm olduğunu kabullenmeyi geçiştirmeye çalışıyoruz. Sonra bir sabah gün doğarken gerçeğe yüz yüze geliyoruz...*

Bu yaklaşım çerçevesinde, kaynak metindeki göndergesel öğelerin erek metin okuyucusu tarafından algılanabilmesi için, bu öğelerin kaynak kül-

türdeki konumunun araştırılması çevirmenin en önemli sorumluluklarından biridir. Bu açıdan, işlevsel dilbilim kuramcılarında Roman Jakobson'un 3 tür çeviri işleminden diliçi çeviri yaklaşımı, aynı dil içerisindeki dilsel göstergelerin farklı göndergesel boyutunu ortaya koymaktadır:

“Bunlar dilsel göstergelerin aynı dil içerisinde tekrar yorumlandığı diliçi çeviri ; dilsel göstergelerin başka bir dil içerisinde yorumlandığı, bir anlamda yeniden üretildiği dillerarası çeviri ve dilsel göstergelerin dil dışı gösterge dizgeleri içerisinde yeniden yorumlandığı göstergelerarası çeviri olarak sıralanabilir.” (S. Demir-Ş. Demirel 2009 : 37)

“*Passion francophone / Frankofoni Aşkı*” adlı öykü, bir otel müdürünün her sabah düzenli olarak güncel haberleri televizyondan takip ettiğini konu alır:

7. *L'Histoire attendrait.* (s.12)

⇒ *Aktüel haberler şimdilik bekleyebilirlerdi.*

Büyük harfle yazılmış olan “*Histoire*” kelimesinin, bildiğimiz “*Tarih*” sözcüğü ile değil, kaynak metindeki bağlamı gereği televizyonda geçen haberlere göndermede bulunduğu için “*güncel/aktüel haberler*” olarak çevrilmesi daha uygundur. Bu aktarımda, kaynak metinde yer alan “*Histoire*” sözcüğü üzerinde diliçi çeviri yaklaşımı gözetilerek göndergesel bir işlev (fr. fonction référentielle) ortaya konulmuştur.

Çeviri sürecinde, kaynak metin söyleminin *göstergesel / göndergesel boyutu*, göz önünde bulundurulması gereken en önemli etkenlerden biridir. Bu konuda, A. Altay fikrini “*Söylem Çözümlemesi ve Çeviri*” adlı makalesinde şu şekilde açıklamaktadır :

“Çeşitli hitap tarzları ve gönderimler birer göstergedir, çünkü belirli kültürlerde belirli anlamlar taşırlar [...] çevirmenin görevi, bu tipte sezdirileri iyi saptayıp doğru olarak çevirmektir.” (A. Altay 1997: 13)

Diğer yandan « gönderge » (fr. référent) kavramına gelince, *Açıklamalı*

Dilbilim Terimleri Sözlüğü 'nde B.Vardar, bu terimi “*bir göstergenin belirttiği gerçek ya da düşsel nesne ya da varlık; göndermede bulunduğu bağlam ya da durum*” olarak tanımlamaktadır.

Buna bir örnek vermek gerekirse, “*Refuge Del Pietro / Del Pietro Barınağı*” öyküsünde yer alan bağlamda, mücadelesini sonuna kadar sürdürmek isteyen bir karakter söz konusudur:

8. Consciemment ou non, ils sont fidèles à la sinistre devise « Pour la **Patrie**, par la montagne ». (s. 68)

⇒ *Bilinçli olarak ya da bilinçsizce “ Özgürlüğün yolu, dağların doruğu” gibi geleneksel bir slogana bağlanırlar.*

Öykünün genel akışından hareketle kaynak tümcede yer alan “*Patrie ve montagne*” sözcüklerine yazar farklı bir anlam yüklemekte ve II. Dünya Savaşı esnasında Fransız Direniş hareketine göndermede bulunduğu görülmektedir. Bu açıdan çeviride “*yurt / vatan*” sözcükleri yerine, yurdun bağımsızlığını simgeleyen ve kaynak tümceyle **göndergesel eşdeğerliği** sağlayan “*özgürlük*” terimi kullanılmıştır. Ayrıca erek tümcede, slogan niteliğini yakalayabilmek için belirli bir ses uyumu ve ahengi oluşturulmuştur.

Aynı hikâyede, İtalya ile Avusturya arasındaki Dolomite sıradağlarında göze çarpan yaşam tarzlarındaki farklılıklar betimlenmektedir:

9. Mais les italiens, tout en prenant part eux aussi à d’importantes **ouvertures**, ont tempéré leurs peines par une élégance, **une joie de vivre, un bonheur** que l’on ne sent nulle part mieux que dans les refuges [...] Les tables de bois, tyroliennes encore par leur forme, deviennent **péninsulaires** quand y parait, salué par des cris de joie, un plat fumant de spaghetti all’Amatriciana. (s.67)

⇒ *İtalyanlar ise, sıradağların kendi taraflarında kalan yamaçlarına, sadece **tırmanış şeritleri açmakla** kalmamış, aynı zamanda buralara **eskalasyon** sırasında çekilen zorlukların hakkını verecek zarafette barınaklar da inşa etmişlerdir. **Doruklara ulaşma anı** başka hiçbir yerde, bu kadar zevk ve mutluluk içinde tadılamaz [...]*

*Tahta masalar şekilleriyle Avusturyalıların tirol tarzını hatırlatıyor olsalar bile, dumanı buram buram tüten all'Amatriciana makarnasının sevinçle karşılanıp sofraya getirilmesiyle birlikte **İtalyan tarzına** bürünüverirler.*

Kaynak metin örneğinde yer yer dağcılık tekniğinden bahsedilmektedir, erek tümcede bu teknik açıklanarak oluşturulmuştur : “*ouvertures*” sözcüğü “*tırmanış şeritleri açmak*” olarak verilmiş ve “*eskalasyon*” terimi eklenmiştir. Dağcıların tırmanma sonucunda yaşadıkları an “*une joie de vivre, un bonheur*” gibi duygu içerikli kavramlarla örtüştüğünden “*Doruklara ulaşma anı*” ifadesi ilave edilmiştir. Bu tür eklemeler, M. Yazıcı'nın “*Çeviribilimde Araştırma*” (2011) adlı kitabında bağlamsal bilgiden çıkarım olarak ele aldığı belirtik çeviri kapsamına girebilir. Ayrıca sözlüksel karşılığı (fr. correspondance) “*yarımada*” olan “*péninsulaire*” sözcüğü, kaynak metin bağlamında İtalya'nın coğrafi yapısına göndermede bulunmakla birlikte, kültürel anlamda “*İtalyan tarzını*” çağrıştırmaktadır (fr. équivalence). Bu açıdan, erek metinde göndergesel bir işlev gerçekleştirilmiş ve erek okuyucuya aktarılacak istenen kültürel bağlam oluşturulmuştur. Bu örnekte, çeviri işleminde kaynak metinde « ekinsel-toplumsal bağlam » çözümlemesinin, B. Vardar'ın da altını çizdiği gibi, ne denli önemli olduğu görülmektedir:

“Ekinsel-toplumsal kökenli engelleri aşabilmek için çevirmenin kaynak dilin ortamı üstüne geniş bilgisi olması, göndermeleri tanınması gerekir. Bu bilgi, yanlışları ve yorum yanlışlarını önleyici, olumsuz etkenleri dengeleyici bir işlev yerine getirir.” (B. Vardar 1978 :69).

Bir çeviri çalışmasında dili oluşturan dilsel dizgeleri çözümlemenin yanı sıra, kavramların bağlandıkları kültürel normları ve dilsel edimi de değerlendirmek, dikkate almak gerekmektedir. F. Canon-Roger, “*Traduction et réélaboration interprétative*” başlıklı makalesinde dilsel, dilbilimsel çözümlemenin tek başına yeterli olmadığını, aynı zamanda kültürel olguların edimbilimsel boyutta erek metinde yeniden yaratılması gerektiğini savunmaktadır:

“La maîtrise du système d’une langue est une condition nécessaire mais non suffisante. Elle doit s’accompagner d’une compétence culturelle fondamentale. La description des normes culturels devient possible dans le cadre d’une pragmatique intégrée à la sémantique.” (F. Canon-Roger 2009:26).

Bu bilgileri “*Train de vie / Yaşam Treni*” adlı öyküden bir alıntı yaparak tamamlayacağız. Öyküde, bir tren yolculuğu esnasında, tesadüfen yan yana oturan iki kişinin birbirleri hakkındaki düşüncelerine yer verilmektedir:

10. Je l’imaginai chantant **des psaumes** et battant des mains. (s.143)

⇒ *Adetleri gereği, pazar ayini sırasında, zenci kızı dini şarkılar söylerken gözümde canlandırabiliyordum.*

Kaynak metinde geçen “*psaumes*” sözcüğü, zenci hristiyan kültüründe “*gospele [un chant religieux chrétien, protestant d’origine, qui prend la suite des negro spirituals]*” adıyla anılan müzik ve dans eşliğinde el çırpılarak yapılan bir ayin şeklini anlatmaktadır. Bu canlı, hareketli ayin, çeviri metinde hristiyanların “*pazar ayini*” gibi yalın düz bir anlamla yansıtılmış, ancak “*zenci kızı dini şarkılar söylerken*” diye ek bir açıklama getirilmiştir. Bu çeviri kararı, çevirmenin bireysel tercihini ön plana çıkarmakta ve Popovic’in deyiş kaydırmaları çerçevesinde “*çevirmenin kendi dilsel kullanım seçkilerinden kaynaklanan kayma*” olarak tanımlandığı bireysel kaydırma işlemine uygun düşmektedir. (M. Yazıcı 2010 : 84).

Bir sonraki örneğimizin yer aldığı “*Les fiancés de Lourenço Marques / Lourenço Marque’des Aşk*” öyküsünde, Lourenço Marques adındaki bir şehrin geçmişi, keşfediliş efsanesi anlatılır ve bir takım edebi çağrışımlara yer verilir:

11. Elle portait encore le vieux nom colonial que lui avaient donné les Portugais: **Lourenço Marques**. Ces deux mots joints nous promettaient de célébrer les nocés littéraires et mythiques de Laurent le Magnifique et de **Fermina Marquez**. Nous aimions l’un et l’autre,

Florence et **Valéry Larbaud**. (s.104)

⇒ Bize göre birbirine bitişmiş bu iki isimde, edebiyat ve efsane kucaklaşıyordu. **Bu sahilleri ilk olarak keşfeden yerleşim yerinin isim babası Floransa'lı** Lourenço Marques ile efsane, **usta romancı Valérie Larbaud'nun ölümsüz egzotik kadın kahramanı Fermina Marquez'in** edebiyatta iz bırakan ismiyle birleşiyordu. *İkimiz de hem Floransa'nın, hem de Valérie Larbaud'nun hayranıydık.*

Kaynak metinde geçen “*Lourenço Marques, Fermina Marquez, Valéry Larbaud*” gibi yazar tarafından anılan isimler edebi ve efsanevi dünyaya ait olduklarından ve okur için genel bir bilgi donanımı gerektirdiğinden, erek metinde bu kahramanlar hakkında kısa bilgiler verilerek aktarılmaya çalışılmıştır. *Lourenço Marques*, yerleşim yerine ayak basan ilk beyaz olduğu için “*Bu sahilleri ilk olarak keşfeden yerleşim yerinin isim babası Floransalı Lourenço Marques*” diye açıklanmış ; Fransız yazar Valérie Larbaud “*usta romancı*” olarak tanıtılmış ve bu romancının kahramanı Fermina Marquez de “*ölümsüz egzotik kadın kahramanı Fermina Marquez*” olarak romandaki rolü uyarınca aktarılmıştır. Böylece adı geçen kahramanlar hakkında açıklama işlemiyle bilgi vererek okuyucu açısından kültürel alandaki boşluğun doldurulmasına çalışılmıştır.

Kaynak metnin tümü tasvirlerle, anlatılara dayandığı ve okuyucusunun dikkatini tek bir noktada toplamayıp genel bir manzara sunduğu için çok farklı dilsel kullanımlara yer verilmemiştir. Bu nedenle, eserde deyimsel kullanımlara ve kelime oyunlarına da çok sık rastlanmamaktadır, ancak metaforik anlatımlar ağırlıklı olarak görülmektedir. Buna somut bir örnek verelim:

“*Les fiancés de Lourenço Marques / Lourenço Marques'de Aşk*” öyküsünde yazar, yörede yaşayan iki farklı toplumu anlatmak ve ironik bir yaklaşım sunmak amacıyla bir kelime oyununa başvurmuştur:

12. A une lettre près, « **indigène** » devient « **indigne** », et c'est ici que tu l'as découvert. (s.106)

⇒ *Kelimedeki bir hece farkıyla « yerli insanın » anlamı « yersiz canlı » anlamına dönüşüveriyordu.*

Kaynak metinde “*indigène*” sözcüğü, “yerel insan” olan “*les noirs*” (zenciler) anlamını simgelemektedir. Sömürgecilik sisteminde beyaz ırkın, yerli insanın yaşadığı topraklara yerleşmesinin zencileri değersiz kıldığı yazar tarafından metaforik bir kullanımla, “*indigne*” sözcüğü ile verilmiştir. Yazarın bir harf eksilterek gerçekleştirdiği bu kelime oyunu, erek metinde anlamları korunarak “*yerli / yersiz*” sözcükleriyle yansıtılmıştır. Ayrıca, kaynak metinde kullanılan sıfat türü sözcükler, çeviride dilbilgisel bir « dönüştürme » ile (transposition) sıfat tamlamaları olarak aktarılmıştır.

Örneklerle işlediğimiz bu inceleme çalışmamız, tarihsel, kültürel ve coğrafi bilgilerle dolu Ruffin’in “*Sept histoires qui reviennent de loin*” adlı öykü kitabını anlayabilmek, algılayabilmek ve hissedebilmek için, eserin ilk okuru konumundaki çevirmenin de ne denli art alan bilgisine sahip olması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Çevirinin yolu, önce yazarın ne demek istediğini anlamaktan, sonra da anladığını ifade etmekten geçmektedir. Unutmamak gerekir ki çevirmen, çevirdiği eserde geçen hikayenin yaratıcısı değildir. Çevirmen yazarın yarattığı eseri kendi diline çevirirken, yazarın esere katmak istediği duyguları yazar gibi hissetmek ve kendisine ait olmayan bu duyguları esere yansıtmak zorunda olan kişidir.

Bu açıdan, çevirmen aynı zamanda eserin yazarının da bir tanıtıcısı konumuna bürünmektedir. Çeviriyi yaparken sessizce kendi benliğini bir kenara çeken çevirmen, sadece yazarın, eserin ve özellikle de yeni okur kitlesinin hizmetinde bulunmaktadır. Zaten çevirmenin asıl amacı da, bu yeni okur kitlesine eserin taşıdığı mesajı, tınıyı aslına uygun bir şekilde yansıtılabilmektir.

Çevirmenin çeviri ürünü içindeki varlığı ne ölçüde fark edilmelidir? Bir reproduksiyon niteliğinde sayılabilecek çevirisinin içinde, kendi dilinin yorumları ile yer almalıdır. Nitekim, çeviri yapmak, bir dilin kendi kuralları içerisinde yer alan ifadelere anlamsal ve içeriksel açıdan sadık kalmakla birlikte, kültürel olguları koruyarak başka bir dile taşımak demektir. Bu açıdan çevirmenin rolü, yabancı dil/kültür olgusundan dolayı, eseri kendi çerçevesinde okuyamayan okur kitlesine, eserin hissettirdiği değerleri mümkün olduğunca hissettirebilecek “*işlevsel eşdeğerlik*” ortamını yaratabilmektir.

Bu işlevsel eşdeğerliği sağlamak amacındaki çevirmen, kendi dil unsurları içerisinde yaratıcılık gerektiren bir edebi eseri çevirirken, kaynak metinde geçen sözcüklerin etkisi altında kalarak bir ikilem yaşamaktadır. Dolayısıyla, sözcüklerin esiri olma eğiliminin yanı sıra, kendi yaratıcılığını da özgürce yansıtmak arasında gidip gelmektedir.

KAYNAKÇA

Altay, Ayfer (1997) 'Söylem Çözümlemesi ve Çeviri', Ankara: Hacettepe Üniversitesi *Çeviribilim Uygulamaları Dergisi*, 1-16.

Canon-Roger, Françoise (2009) 'Traduction et réélaboration interprétative', *Revue Française de Linguistique Appliquée*, No.1, 25-38.

Delisle, Jean (2001) *Çeviri yöntemleri için söylem çözümlemesi*, Çev: J. Ümran Derkunt, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.

Demir, Sezgin & Demirel, Şener (2009); 'Richard Bach'ın "Martı Jonathan Livingston" Adlı Anlatısının Türkçe Çevirilerinin Eşdeğerlik Bağlamında Değerlendirilmesi Üzerine Bir Deneme', *Dil Dergisi*, No.144, 35-55.

Eco, Umberto (2006) *Dire presque la même chose*, Paris: Grasset.

Guidere, Mathieu (2008) *Introduction à la traductologie*, Bruxelles: De Boeck.

House, Julian (2001) 'Translation Quality Assessment: Linguistic Description versus Social Evaluation' (Çeviri Kalitesinin Değerlendirilmesi: Dilsel Betimlemeye Karşı Sosyal Değerlendirme), *Meta*, Vol.46, No.2, 243-257.

Kıran, Zeynel & Eziler Kıran, Ayşe (2001) *Dilbilime Giriş*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Lederer, Marianne (1994) *La traduction aujourd'hui*, Paris: Hachette.

Ricoeur, Paul (2004) *Sur la traduction*, Paris: Bayard.

Rifat, Mehmet (2008) *Çeviri Seçkisi II*, İstanbul: Sel Yayıncılık.

Steiner, George (1998) *Après Babel: Une poétique du dire et de la traduction*, Paris: Albin Michel.

Tatilon, Claude (2003) 'Traduction: une perspective fonctionnaliste', *La Linguistique*, Presses Universitaires de France, Vol.39, No.1, 109- 118.

Vardar, Berke (1978) 'Dilbilim Açısından Çeviri', *Türk Dili Çeviri Sorunları Özel Sayısı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1978, 65-71

Vardar, Berke (2002) *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Multilingual.

Yazıcı, Mine (2010) *Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları*, İstanbul: Multilingual.

Yazıcı, Mine (2011) *Çeviribilimde Araştırma*, İstanbul: Multilingual.

Yücel, Tahsin (1980), 'Çeviri ve Biçem', *Bağlam*, İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu Almanca Bölümü Dergisi 2, 139-147.